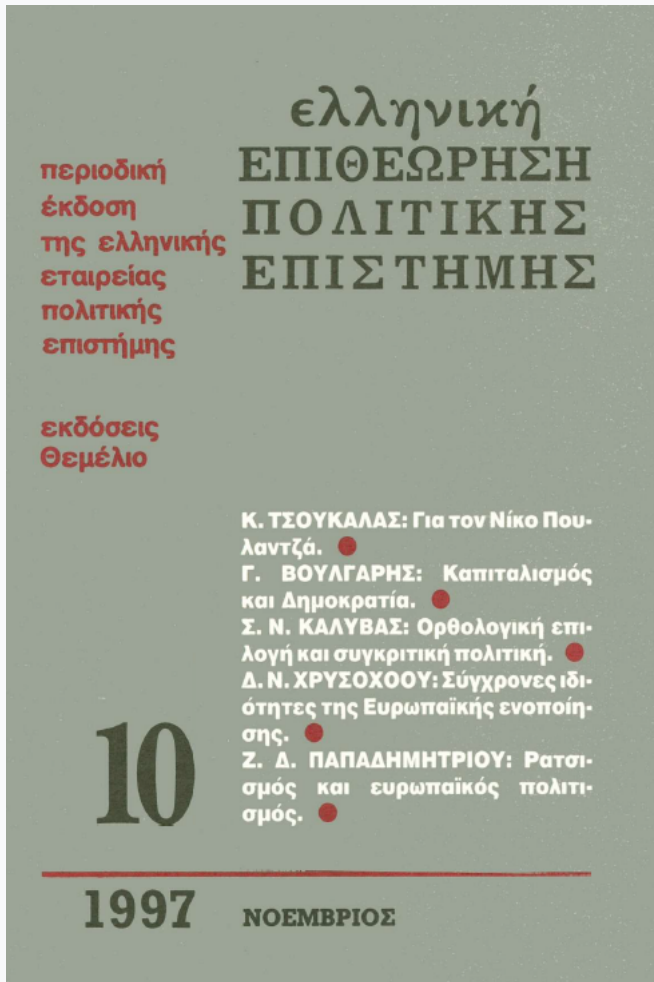


## Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης

Τόμ. 10 (1997)



«Θεσμοί της Ελληνικής Κοινωνίας»: Μια χρήσιμη εκδοτική προσπάθεια

Μαρία Ηλιού

doi: [10.12681/hpsa.15107](https://doi.org/10.12681/hpsa.15107)

Copyright © 2017, Μαρία Ηλιού



Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

### Βιβλιογραφική αναφορά:

Ηλιού Μ. (2017). «Θεσμοί της Ελληνικής Κοινωνίας»: Μια χρήσιμη εκδοτική προσπάθεια. *Ελληνική Επιθεώρηση Πολιτικής Επιστήμης*, 10, 159–163. <https://doi.org/10.12681/hpsa.15107>

«ΘΕΣΜΟΙ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ»: Μια χρήσιμη εκδοτική προσπάθεια

Μία πολύ ενδιαφέρουσα σειρά, με τον πιο πάνω υπέρτιτλο, αναπτύσσεται τα τελευταία χρόνια υπό τη διεύθυνση των καθηγητών της Νομικής Σχολής του Πανεπιστημίου Αθηνών, Ιωάννας Λαμπίρη-Δημάκη και Θανάση Κ. Παπαχρήστου, στις εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα. Το εγχείρημα αυτό έρχεται να καλύψει ένα κενό στο χώρο της κοινωνιολογίας και των πολιτικών επιστημών. Αποδέκτες του οι φοιτητές, οι κοινωνικοί επιστήμονες αλλά και το ευρύτερο ενδιαφερόμενο κοινό.

Θα αναφερθούμε στα τρία πρώτα βιβλία της σειράς, η οποία αριθμεί, το καλοκαίρι του 1996, πέντε κιόλας τόμους.

Ο πρώτος τόμος,<sup>1</sup> αν και δεν παραπέμπει ευθέως στους θεσμούς της ελληνικής κοινωνίας, συνιστά ένα προανάκρουσμα, μία πρόγνωση των μελετών που θα ακολουθήσουν. Συντίθεται από πέντε κείμενα που συναρθρώνονται στους άξονες: ηθική, κοινωνιολογία, κοινωνιολογία του δικαίου. Στα δύο από αυτά (Ι. Λαμπίρη-Δημάκη, «Ενάμισι αιώνας κοινωνιολογίας» και Θανάση Παπαχρήστου, «Ένας αιώνας κοινωνιολογίας δικαίου»), οι διευθυντές της σειράς εισάγουν τον αναγνώστη στην ιστορία της επιστήμης τους και οροθετούν το πλαίσιο ενός σύγχρονου προβληματισμού. Ο τόμος συμπληρώνεται με δύο περιεκτικά κείμενα (Pierre Bourdieu, «Για μια πολιτική ηθικής στην πολιτική», Renato Treves, «Οι δύο κοινωνιολογίες του δικαίου») και μια συνέντευξη («Συνομιλία με τον Κοσμήτορα Jean Carbonnier: Κοινωνιολογία δικαίου και κρίση του δικαίου») ξένων διαπρεπών επιστημόνων, που παρουσιάζουν ιδιαίτερο επιστημολογικό ενδιαφέρον. Όπως γράφει

1. P. Bourdieu - J. Carbonnier - R. Treves, Ι. Λαμπίρη-Δημάκη - Θ. Παπαχρήστου, *Κοινωνία, δίκαιο, ηθική. Πέντε κείμενα*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1993.

στην εισαγωγή της η Ι. Λαμπίρη-Δημάκη, το βιβλίο αυτό «δίνει κατά κάποιον τρόπο το στίγμα της “φιλοσοφίας” της σειράς αυτής ... για μια εναργέστερη και κριτική αντιμετώπιση των θεσμών μέσα στη σύγχρονη κοινωνία» (σ. 5).

Ο τρίτος τόμος<sup>2</sup> (που κυκλοφόρησε πριν από τον δεύτερο) παρουσιάζει αναλυτικά τα αποτελέσματα μιας έρευνας, η οποία πραγματοποιήθηκε από ερευνητική ομάδα, αποτελούμενη από τον καθηγητή Θ. Παπαχρήστου και τρεις ειδικούς μεταπτυχιακούς υποτρόφους του Πανεπιστημίου Αθηνών. Το εμπειρικό υλικό στο οποίο στηρίχθηκε η έρευνα, αποτέλεσαν οι δικαστικές αποφάσεις υιοθεσίας ενηλίκων του Πρωτοδικείου Αθηνών κατά τη διάρκεια τεσσάρων ετών, στην περίοδο 1985-1989. Τα πορίσματα ανέδειξαν την «παθολογία» του θεσμού της υιοθεσίας, έτσι ώστε να τίθεται το ερώτημα «κατά πόσο είναι σε θέση η δημόσια τάξη ν' αντέξει τη χρησιμοποίηση θεσμών, όπως η συγγένεια ... για προαγωγή σκοπών αμφίβολης συνάφειας προς αυτήν» (σ. 151). Η δημοσιοποίηση των αποτελεσμάτων της επίκαιρης και χρήσιμης αυτής έρευνας θα συνέβαλε, ασφαλώς, στον αναπτυσσόμενο προβληματισμό σχετικά με την αναθεώρηση του θεσμικού πλαισίου της υιοθεσίας.

Ο δεύτερος τόμος<sup>3</sup> έρχεται να εμπλουτίσει την ισχύη μας κοινωνιολογική βιβλιογραφία με ένα σημαντικό έργο μεθοδολογίας. Οι συγγραφείς του μας προσφέρουν το απόσταγμα μακρόχρονης και συστηματικής ενασχόλησης με το αντικείμενο. Η Ι. Λαμπίρη-Δημάκη έχει καταθέσει επανειλημμένα την πείρα και το ενδιαφέρον της για την κοινωνιολογία και τη μεθοδολογία της. Ο στατιστικός Χρ. Κελεπής, πρώην Γ. Διευθυντής της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας Ελλάδος και εμπειρογνώμων διεθνών οργανισμών, συνεργάστηκε μαζί της ήδη από τη δεκαετία του '60. Έπειτα από την κατατοπιστική εισαγωγή που οφείλεται στην Ι. Λαμπίρη-Δημάκη, το βιβλίο διαρθρώνεται σε δύο μέρη, τα οποία υπογράφονται αντίστοιχα από τους δύο συγγραφείς· συμπληρώνεται με παραρτήματα και επιλεκτική βιβλιογραφία.

Ο τίτλος του πρώτου μέρους (Ι. Λαμπίρη-Δημάκη, «Για την εμπειρική έρευνα») υποδηλώνει, βέβαια, ότι ο λόγος θα είναι «περί

2. Σοφία Αμοριανού - Πάνος Νικολόπουλος - Θ. Κ. Παπαχρήστου - Κ. Ν. Χριστοδούλου, *Η υιοθεσία ενηλίκων. Παθολογίες ενός θεσμού*, επιμέλεια: Θ. Κ. Παπαχρήστου, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1994.

3. Ιωάννα Λαμπίρη-Δημάκη - Χρήστος Κελεπής, *Κοινωνικές έρευνες με στατιστικές μεθόδους*, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1995.

της εμπειρικής έρευνας», αλλά ίσως και ότι θα παρακολουθήσουμε μία «συνηγορία για την εμπειρική έρευνα». Η συγγραφέας που έχει θητεύσει στην εμπειρική έρευνα και την έχει υπηρετήσει με ευδόκιμη συνέπεια, αναγγέλλει ήδη από την εισαγωγή της, ως στόχο της έκδοσης, «να φέρουμε πάλι στο προσκήνιο των ενδιαφερόντων μας και των δραστηριοτήτων μας ... την εμπειρική έρευνα...» (σ. 19· προβλ. και σ. 20 κ.ε.). Η συνειδητή αυτή παρεμβατική διάσταση του κειμένου τού προσδίδει πρόσθετο ενδιαφέρον.

Για μία ακόμη φορά, η Ι. Λαμπίρη-Δημάκη μας προσφέρει μία καθαρή, τεκμηριωμένη, διεξοδική εργασία. Σε έκταση διακοσίων περίπου σελίδων, το πρώτο κεφάλαιο καλύπτει τόσο τη μεθοδολογική όσο και την ιστορική διάσταση του αντικειμένου και εκτείνεται ακόμα προς τις δυσχέρειες που συναντά ο ερευνητής, τα θεωρητικά, τεχνικά και ηθικά προβλήματα στα οποία καλείται να δώσει τη δική του απάντηση και λύση, το μέγα θέμα της χρήσης των αποτελεσμάτων των ερευνών.

Η παρουσίαση των διαφόρων θεμάτων που συναπαρτίζουν το πλούσιο αυτό κεφάλαιο είναι αναλυτική, περιγραφική και αξιολογική/κριτική. Οι όροι διευκρινίζονται. Οι θεωρητικές και μεθοδολογικές διαφωνίες καταγράφονται –όπως, π.χ., τα σχετικά με την υιοθέτηση του όρου «στατιστικές μέθοδοι (ή κατ' άλλους τεχνικές)» (σ. 45 και 185). Πολύ χρήσιμη η διάκριση μεταξύ «κοινωνικής έρευνας», κοινωνιολογικής έρευνας» και «δημοσιογραφικής έρευνας», καθώς και η προσπάθεια να αποτραπεί η σύγχυση μεταξύ επιστημονικών και δημοσιογραφικών ερευνών. Αλλά στη φράση: «Σωστό λοιπόν είναι όταν χαρακτηρίζεται μία έρευνα κοινωνικού περιεχομένου από δημοσιογράφο ως “κοινωνική” να διευκρινίζεται πάντοτε ο “δημοσιογραφικός” χαρακτήρας της» (σ. 183), θα περίμενα να προστίθεται και η περίπτωση της έρευνας που γίνεται από κοινωνιολόγο και της οποίας ο χαρακτήρας αποκαλύπτεται ως «δημοσιογραφικός». Θα μπορούσαμε ακόμα να προσθέταμε στις προτάσεις για «αποκατάσταση του τραυματισμένου, σήμερα, κύρους της εμπειρικής έρευνας στις κοινωνικές επιστήμες» (σ. 14-16), και την κριτική του τρόπου εφαρμογής της εμπειρικής έρευνας, ιδιαίτερα όσον αφορά στην ελληνική βιβλιογραφία της τελευταίας εικοσαετίας.

Ακολουθώντας την ίδια συλλογιστική (που πηγάζει, ίσως, από την προσωπική μου τοποθέτηση απέναντι στο μισογεμάτο/μισοάδειο ποτήρι των εμπειρικών κοινωνικών ερευνών στην Ελλάδα),

θα προτιμούσα τη χρήση της λέξης «υπανάπτυξη», αντί «υποβάθμιση», στον τίτλο του δευτέρου κεφαλαίου: «Η υποβάθμιση της ερευνητικής συνείδησης και πρακτικής στην Ελλάδα» (όπως και σε άλλα σημεία του κειμένου), του οποίου όμως το περιεχόμενο με βρίσκει απολύτως σύμφωνη. Όταν «η συγκέντρωση των επιστημονικών και θεσμικών προϋποθέσεων» για την ανάπτυξη της έρευνας στη χώρα μας είναι δυσχερής, η κατάσταση της έρευνας «προβληματική» και υπάρχει «έλλειψη μιας ευρύτερης ερευνητικής συνείδησης», θα έλεγα πως βρισκόμαστε εμπρός σε μία κλασική περίπτωση υπανάπτυξης.

Στη θερμή της υπεράσπιση της εμπειρικής έρευνας, η Ι. Λαμπίρη-Δημάκη δημιουργεί ορισμένες φορές την εντύπωση ότι ταυτίζει την «επιστημονική» με την «εμπειρική» έρευνα (βλ. ιδιαίτερα το τμήμα «Ανάγκη αντίλογου» στα Εισαγωγικά της, σ. 13-19). Υπογραμμίζει ακόμα ότι θεωρεί την εμπειρική έρευνα ως την «επιστημονικά ασφαλέστερη» (βλ. σ. 159-163). Ο αναγνώστης όμως θα πρέπει να έχει κατά νου ότι η συγγραφέας, αφενός, δίνει στις «κοινωνικές έρευνες με στατιστικές μεθόδους» ένα ευρύτατο μεθοδολογικό πεδίο που εκτείνεται πέρα από την επιστημονική χρήση ποσοτικών στοιχείων (βλ., π.χ., σ. 162-163) και, αφετέρου, μάχεται κυρίως την «αντιθετικιστική κριτική στην απολυτότητά της» (σ. 158-163). Στην πολύ ενδιαφέρουσα παρουσίαση της «εν μέρει αντιθετικιστικής κριτικής» (σ. 163-174) και των όρων που την εξέθρεψαν κάτω από άλλους ουρανοί, ο έλληνας αναγνώστης θα μπορούσε να αναζητήσει αναλογίες με την προβληματική κατάσταση των εμπειρικών ερευνών στην Ελλάδα – παρ' όλες τις φωτεινές εξαιρέσεις.

Αλλά χρειάζεται να διαβαστεί ολόκληρο το κείμενο με προσοχή. Γιατί οι χρήσιμες τεχνικές αναλυτικές περιγραφές (όπως αυτές που αφορούν στις δυσκολίες ως προς την επεξεργασία των συσχετίσεων μεταξύ μεταβλητών) φωτίζουν τις κριτικές επισημάνσεις (που αναφέρονται, π.χ., σε «τυποποιημένες τεχνικές», «τυποποιημένη συνταγή», «τυποποιημένη διαδικασία», στον κίνδυνο «να γίνει κακή χρήση» των προγραμμάτων των υπολογιστών ή να αρκестεί κανείς «στην επιστημονικοφάνεια την οποία παρέχει η τυποποίηση των ερευνητικών διαδικασιών» – βλ. σ. 28, 50, 51, 93, 145) και φωτίζονται από αυτές. Ο Γάλλος Alfred Sauvy, ένας από τους σημαντικότερους δημογράφους και στατιστικούς της εποχής μας, δυσπιστούσε στην εύκολη χρήση των αριθμών και υπογράμμιζε:

«Όσο πιο πολύ μετρούμε τόσο χειρότερα μετρούμε, γιατί δεν τα μετρούμε όλα».<sup>4</sup>

Το τρίτο και τελευταίο κεφάλαιο του πρώτου μέρους, όπου παρουσιάζεται «ένα πολύ σημαντικό εργαστήριο» της Γαλλίας, το Κέντρο Ευρωπαϊκής Κοινωνιολογίας που διευθύνει ο Pierre Bourdieu, κλείνει με ορισμένες «συμπερασματικές σκέψεις» της συγγραφέως μπροστά σε μία ανέφικτη σύγκριση τού εν λόγω ερευνητικού εργαστηρίου με τα ελληνικά πράγματα.

Το δεύτερο μέρος του τόμου, το οποίο επιγράφεται «πώς γίνεται μία κοινωνική έρευνα με στατιστικές μεθόδους και ερωτηματολόγια», οφείλεται στον Χρ. Κελπερή. Με ακρίβεια, άνεση και λιτή διατύπωση, ο συγγραφέας αναφέρεται διεξοδικά στις τεχνικές πλευρές μιας έρευνας του τύπου που προσδιορίστηκε, από τις απαραίτητες προκαταρκτικές εργασίες μέχρι την παρουσίαση των αποτελεσμάτων. Το μέρος αυτό χαρακτηρίζεται και από παιδαγωγικές αρετές, αντιστοιχεί σε ένα εύχρηστο εγχειρίδιο και συμπληρώνει τον κοινωνιολογικό/μεθοδολογικό προβληματισμό του πρώτου μέρους.

Με το σύγγραμμα αυτό, του οποίου η χρησιμότητα για φοιτητές και ερευνητές είναι προφανής, η σειρά «Θεσμοί της Ελληνικής Κοινωνίας» επιβεβαιώνει την εμβέλειά της.

**ΜΑΡΙΑ ΗΛΙΟΥ**

ΠΑΝΤΑΖΗ ΤΕΡΛΕΞΗ, *Διευθυντικές ολιγαρχίες: γραφειοκρατία, κράτος, κοινωνική οργάνωση*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα 1996, σ. 709.

Για πολλούς κοινωνιολόγους, στην πρώτη σειρά των οποίων βρίσκεται ο P. Bourdieu, αυτό που κυρίως νομιμοποιεί την κοινωνιολογία είναι η συνεισφορά της στη στήριξη του δημοκρατικού πολιτεύματος, μέσα από την εμπέδωση των κριτικών και γνωστικών ικανοτήτων των πολιτών, που θα τους επιτρέψουν να παρέμβουν ενεργητικά στο κοινωνικό γίγνεσθαι. Παρά το γεγονός ότι ο τίτλος

4. Αναφέρεται από τον George Duby, *L'histoire continue*, Εκδόσεις Odile Jacob, Παρίσι 1991, σ. 70.